

MIELENTERVEYSKUNTOUTUJEN
PSYYKKINEN, FYYSINEN JA
TALOUDELLINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Tanja Toikari

Opinnäytetyö, kevät 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Pieksämäki

Hoitotyön koulutusohjelma

Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto

Sairaanhoitaja (AMK)

TIIVISTELMÄ

Toikari, Tanja. Mielenterveyskuntoutujien psyykkinen, fyysinen ja taloudellinen hyväksikäyttö. Kevät 2013, 35s., 5 liitettä. Diakonia ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma, Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto, Sairaanhoitaja (AMK).

Tutkimukseni tarkoitus on kuvata millaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä esiintyy Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujilla. Tavoitteena on ensinnä tutkia psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujan omana kokemana. Toiseksi tutkin minkälaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä henkilökunta on nähnyt mielenterveyskuntoutujilla. Kolmantena tavoitteena on vertailla mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä henkilökunnan tekemiin havaintoihin. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on vastata työelämän tarpeeseen siten, että Ukonhattu ry pystyy hyödyntämään tutkimukseni tietoja kehittäessään omia palveluitaan.

Tutkimus on toteutettu teemahaastatteluna, johon osallistui yhteensä 9 haastateltavaa Ukonhattu ry:stä. Haastateltavista 6 oli mielenterveyskuntoutujia ja 3 oli työntekijöitä. Tutkimusaineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisältöanalyysin menetelmällä.

Tutkimuksessa selvisi, että Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujat kokevat psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä. Psyykkinen hyväksikäyttö esiintyi muun muassa siten, että haastateltava ei saanut tehdä itseään koskevia päätöksiä tai hänen tekemisiään rajoitettiin. Hänen puolestansa tehtiin lähes kaikki päätökset, ilman haastateltavan omaa mielipidettä. Fyysistä hyväksikäyttöä esiintyi muun muassa toiseen kajoamisella, koskettelulla, hipelöinnillä, puristelulla ja väkisin halaamisella. Taloudellinen hyväksikäyttö esiintyi toistuvana rahan pyytämisenä tai vaatimisenä ja rahaa saatettiin ottaa ilman lupaa.

Avainsanat: psyykkinen hyväksikäyttö, fyysinen hyväksikäyttö, taloudellinen hyväksikäyttö, mielenterveys ja mielenterveyskuntoutuja.

ABSTRACT

Toikari, Tanja. Mental, physical and financial abuse of psychiatric rehabilitees. Spring 2013, 35., 5 appendix. Diakonia UAS. Nursing degree programme, Nursing major, Nurse (UAS).

This research aims to find out what kind of mental, physical and financial abuse appears at Ukonhattu Association's service homes among clients who have mental health problems. The aim is firstly to examine the physical, psychological and economic abuse of rehabilitee as experienced. Second I studied what kind of abuse of psychiatric, physical and economic abuse the staff has identified. The third goal is to compare the patients' experiences of psychological, physical and financial abuse with the staff's findings. In addition the study aims to respond to the needs of work in such a way that Ukonhattu ry will be able to take advantage of my research data in developing their own services.

The research was conducted as a theme interview, which was attended by a total of nine interviewees in Ukonhattu Association. Psychiatric rehabilitees were 6 and 3 were employees. The data have been analyzed with raw data content analysis.

The study revealed that among Ukonhattu Association's psychiatric rehabilitees there occurs physical, psychological and economic abuse. Psychological abuse occurred in that the interviewee did not get to make decisions for themselves or their actions were limited. All the decisions were made without their own opinion. Physical abuse occurred among other things, one of tampering, touching, touching lightly, squeezing and hugging with force. Financial abuse occurred as a repeating request or demand for the money and money was taken without a permission.

Keywords: mental abuse, physical abuse, financial abuse, mental health and psychiatric rehabiliity.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ JA AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	7
2.1 Psyykkinen hyväksikäyttö.....	8
2.2 Fyysinen hyväksikäyttö.....	9
2.3 Taloudellinen hyväksikäyttö	10
2.4 Mielenterveys	11
2.5 Mielenterveyskuntoutuja.....	14
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	15
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
4.1 Tutkimuksen kohderyhmä ja tutkimus ympäristö.....	16
4.2 Tutkimus menetelmä.....	16
4.3 Aineiston keruu	17
4.4 Aineiston käsittely ja analysointi	18
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	18
5.1 Psyykkinen hyväksikäyttö.....	18
5.1.1 Psyykkinen hyväksikäyttö mielenterveyskuntoutujien kokemana	19
5.1.2 Psyykkinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä	19
5.1.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua psyykkisestä hyväksikäytöstä	20
5.2 Fyysinen hyväksikäyttö.....	20
5.2.1 Fyysinen hyväksikäyttö mielenterveyskuntoutujien kokemana	21
5.2.2 Fyysinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä	21
5.2.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua fyysisestä hyväksikäytöstä.....	22
5.3 Taloudellinen hyväksikäyttö	22
5.3.1 Taloudellinen hyväksikäyttö mielenterveyskuntoutujien kokemana.....	23
5.3.2 Taloudellinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä.....	24
5.3.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua taloudellisesta hyväksikäytöstä.....	25
5.4 Yhteenveto ja johtopäätökset	26
6 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	28

7 POHDINTA	29
LÄHTEET.....	32
LIITE 1.....	36
LIITE 2.....	37
LIITE 3.....	38
LIITE 4.....	39
LIITE 5.....	40

1 JOHDANTO

Mielenterveyskuntoutujien määrä on Suomessa lähes kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2012 mielenterveyden häiriöiden vuoksi kuntoutusta sai 38 400 henkeä. (Kansaneläkelaitos 2013, 2.) Mielenterveyskuntoutuja käsitettä käytetään yleiskäsitteenä sellaiselle henkilölle jolla on mielenterveys häiriötä ja hän on niistä kuntoutumassa (Kuntoutus portti i.a.). Mielenterveyskuntoutujien arkeen kytkeytyy sairastavuuden ohella paljon huono-osaisuutta ja he elävät usein heikon toimeentulon varassa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 40). Lisäksi kielteiset asenteet psyykkisiä sairauksia kohtaan vaikeuttavat entisestään mielenterveyskuntoutujien elämään (Mielenterveyden keskusliitto i.a.).

Tutkimukseni aiheen löysin Diakin opinnäytetöiden aihevälityksen kautta ja tutkimukseni on työelämälähtöinen, jonka toteutan Ukonhattu ry:lle. Tutkimuksen tavoitteena on vastata työelämän tarpeeseen siten, että Ukonhattu ry pystyy hyödyntämään tutkimukseni tietoja kehittäessään omia palveluitaan. Ukonhattu ry tarjoaa palveluasumista kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille kodinomaisessa palvelukodissa. Ukonhattu ry on sitoutunut tukemaan vaikeassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Suvaitsevaisuus, erilaisuuden hyväksyminen ja tasa-arvoisuus sekä sitoutuminen heikommassa olevien ihmisten auttamiseen ovat arvoja, joita Ukonhattu ry:n henkilökunta pyrkii toteuttamaan jokapäiväisessä työsssänsä. (Ukonhattu ry i.a.)

Tutkimukseni tarkoitus on kuvata millaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä esiintyy Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujilla. Tavoitteena on ensinnä tutkia psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujan omana kokemana. Toiseksi tutkin minkälaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä henkilökunta on nähnyt mielenterveyskuntoutujilla. Kolmantena tavoitteena on vertailla mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä henkilökunnan tekemiin havaintoihin.

Kiinnostuin tutkimukseni aiheesta, koska kaikenlainen hyväksikäyttö on mielestäni väärin. Tutkimukseni aihe kiinnosti minua jo pelkästään kohderyhmän takia sillä olen ollut aikaisemmin opintojen ohella työharjoittelussa mielenterveyskuntoutujien palvelukodis-

sa. Sieltä minulle jäi muistoksi paljon erilaisia muistikuvia niin hyvistä kuin ikävistäkin asioista, jonka kautta mielenkiintoni heräsi opinnäytetyötä kohtaan. Tutkimusprosessin mieluisimpia hetkiäni olivatkin haastattelut sillä mielenterveyskuntoutujat haastateltavina olivat ystävällisiä ja avoimia henkilöitä. Haastateltavista jäi kuva, että he olivat aidosti välittäviä ja kilttejä persoonia. Myös henkilökunta suhtautui haastatteluihin positiivisesti. He olivat selvästi etukäteen miettineet haastattelun teemaa, sillä heillä oli antaa hyvinkin syvällistä tietoa eri hyväksikäytön muodoista. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat kertoivat avoimesti omista kokemuksista ja havainnoista. Lisäksi tutkimuksen toteuttamisessa oli erityisen mukavaa se, että työelämän yhteistyökumppani antoi minun toteuttaa tutkimustani omalla parhaalla mahdollisella tavallani.

Tutkimukseni kautta koin melkoisen ammatillisen kasvun. Sain paljon tietoa mielenterveyskuntoutujista ja opin ymmärtämään miten vaikeiden asioiden kanssa he voivat joutua selviytymään. Mutta opin myös sen miten paljon eri mahdollisuuksia heille voi olla tarjolla sairaudesta kuntoutumiseen. Se kuitenkin vaatii sen, että jos itse olen tulevaisuudessa työskentelemässä mielenterveyskuntoutujien kanssa niin minun tulee hoitoalan ammattilaisena itse olla hyvin aktiivinen ja aidosti kiinnostunut mielenterveyskuntoutujan kuntoutumisesta. Tutkimukseni kautta opin myös ymmärtämään, että psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä esiintyy monissa eri yhteiskuntaluokissa, eivätkä uhrin uskalla aina tuoda sitä esille. Tästä syystä odotan itseltäni herkkyyttä huomata tulevassa työssäni hyväksikäytön merkkejä niillä henkilöillä, jotka eivät itse syystä tai toisesta tuo esille kokemaansa hyväksikäyttöä.

2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ JA AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

2.1 Psyykkinen hyväksikäyttö

Olen määritellyt psyykkisen hyväksikäytön henkisen eli psyykkisen väkivallan kautta, sillä henkisellä väkivallalla tekijä pyrkii saavuttamaan haluamansa, joka voi tapahtua siten, että toisen tunteita hyväksikäytetään. Usein juuri läheisissä ihmissuhteissa voidaan joutua hyväksikäytetyksi ja sitä toteutetaan erilaisilla väkivallan muodoilla. Henkinen väkivalta lienee yleisin väkivallan muoto ja se voi olla niin hienovaraista, että sitä on vaikea tunnistaa. Joskus toiveet, odotukset ja sitoutuminen suhteeseen ovat niin voimakkaat, että hyväksikäytetty saattaa peittää hyväksikäytön itseltään. Henkiselle väkivallalle on usein tyypillistä, että se muuttuu myöhemmin fyysiseksi väkivallaksi. (Lehtonen & Perttu 1999, 32, 38.)

Henkinen väkivalta voi olla sanallista tai sanatonta, jonka ilmenemismuotoja ovat nimitely, fyysisellä väkivallalla uhkailu ja pelottelu, alistaminen, nöyryyttäminen, huutaminen, kiroilu, painostaminen, pilkkaaminen, vähättely, kontrollointi, häirintä, syyttely ja alentuvaa käyttäytymistä. (Hannus, Mehtola & Natunen 2011, 46.) Henkiseen väkivaltaan liittyy kontrolli, jolla pyritään rajamaan uhrin käyttäytyminen. Se voi esiintyä esimerkiksi liikkumisen, sosiaalisten suhteiden tai pukeutumisen rajoittamisena. Kontrolloinnissa ei ole kyse yksittäisistä tapahtumista vaan toistuvasta pyrkimyksestä hallita ja rajoittaa toisen elämää. (Lehtonen & Perttu 1999, 38.) Myös Klemin tutkimuksessa henkinen väkivalta esiintyi kontrolloinnin kautta, jossa tekijä määräilemällä, kieltämällä tiettyjä asioita tai antamalla selkeitä määräyksiä kontrolloin toista osapuolta. Kontrollointi saattoi tapahtua myös hienovaraisesti tai peitellysti. Kontrollointi ei ollut aina sanallista vaan sanalliset, suorat kiellot tai kehotukset toteutettiin käytöksen muutoksella esimerkiksi päiväkausia kestäväällä pahantuulisuutena. (Klemi 2006, 66.)

Marianne Notko on tehnyt väitöskirjan nimeltä ”Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittaminen naisten perhesuhteissa”. Väitöskirjassaan hän tarkastelee eri-ikäisten naisten kirjoittamia kertomuksia perhesuhteittensa kokemasta väkivallasta ja vallankäytöstä. Hän on määritellyt ja nimennyt vahingoittamisen tapoja eri kategorioihin, joihin kuuluu yhtenä osana emotionaalinen hyväksikäyttö, jota esiintyy monissa naisten kirjoittamissa

kertomuksissa. Emotionaalista hyväksikäyttöä on esiintynyt lojaaliuteen, velvollisuuksiin ja vastuuseen vetoamisina. (Notko 2011, 109.) Yhteistä psyykkisessä ja emotionaaliosessa hyväksikäytössä on, että molemmissa hyväksikäytön muodoissa on, että hyväksikäytön tekijä käyttää omaa valtaansa toteuttaessaan psyykkistä tai emotionaalista hyväksikäyttöä.

Hanna Rajala-Koenkytö on tehnyt pro-gradu työnsä mielenterveyspotilaiden häpeän kokemuksista. Tutkielmassa tavoitteena oli kuvata miten mielenterveyspotilaan häpeä syntyy ja millaisia vaikutuksia häpeällä oli mielenterveyspotilaan jokapäiväiseen elämään. Tutkimuksen tuloksissa todetaan muun muassa, että häpeä johtaa tuhoavaan käyttäytymiseen itseä ja muita kohtaan. Eräässä haastattelussa haastateltava oli kuvannut häpeän tunteita, jotka tuntuivat niin sietämättömiltä, että hän oli rakentanut suojamuurin itsensä ympärille, jotta tunteet eivät enää koskettaisi. Siitä oli seurannut tunteettomuus, joka sai aikaan muiden ihmisten hyväksikäyttöä. Haastateltava kuvasi, että muut ihmiset olivat hänelle "pelinappuloita" ja "kertakäyttöhyödykkeitä". Hän kertoo manipuloineensa ja hyväksikäyttäneensä niitä, jotka olivat heikompia kuin hän. (Rajala-Koenkytö 2008, 35.)

2.2 Fyysinen hyväksikäyttö

Tutkimuksessani olen määritellyt fyysisen hyväksikäytön fyysisen väkivallan kautta, sillä fyysisellä väkivallalla pyritään valtaan, jossa vallankäyttäjän tarkoituksena on muuttaa toisen henkilön toimintaa omien tavoitteiden mukaisesti. Vallankäytön kohteena oleva pakotetaan johonkin vastoin hänen omaa tahtoaan. Siihen liittyy tavoitteellisuus ja tarkoitushakuisuus joko välittömästi tai pidemmällä aikavälillä. Väkivallan teko on siis harkittua toimintaa. Vallankäyttäjän tarkoituksena on muuttaa toisen henkilön toimintaa omien tavoitteiden mukaisesti. (Huhtala, Kuhanen & Pyykkö 2003, 9, 16.)

Fyysinen väkivalta pitää sisällään kaikki ruumiillista koskemattomuutta loukkaavat teot joita voivat olla läpsiminen, töniminen, potkiminen, lyöminen, kuristaminen, uhrin riipottelu, ruumiinjäsenten vääntely, kaikenlaisilla esineillä lyöminen tai heittäminen. Väkivallan yhtenä muotona voi olla myös seksuaalinen väkivalta joka on usein tuhoisin. Tutkimuksessani seksuaalinen väkivalta on myös fyysistä väkivaltaa sillä se on ruumiillista

koskemattomuutta loukkaava teko. Seksuaalista väkivaltaa on kaikki tahdonvastainen seksuaalinen kohtelu. Se voi olla vastentahtoista koskettelua, hivelyä, seksiin pakottamista tai se voi olla raiskaus. Myös seksiin painostaminen, seksillä syyllistäminen, uhkailu, pelottelu tai seksillä kaupankäynti on seksuaalista väkivaltaa. (Huhtala ym. 2003, 10-11.) Väkivallantekijä voi myös pakottaa uhrin seksiin ja yhdyntään pahoinpitelyn päätteeksi tai vaatia sitä sovinnon merkiksi. Fyysinen väkivalta on helpoiten tunnistettavissa, jota voidaan toteuttaa uskomattoman monilla tavoilla. Fyysinen väkivalta voi myös sisältää erilaisia pakkokeinoja ja vapauden riistoja. (Lehtonen & Perttu 1999, 37, 41.)

2.3 Taloudellinen hyväksikäyttö

Taloudellinen hyväksikäyttö voi ilmetä siten, että henkilön tuloja ja omaisuutta kohtaan ilmenee intohimoja esimerkiksi sukulaisten tai tuttavien taholta. Taloudellinen hyväksikäyttö voi olla taloudellista petkuttamista tai rahojen varastamista, varojen ja omaisuuden epätarkoituksen mukaista tai väärin käyttämistä. Se voi olla myös kodin tai omaisuuden myymiseen painostamista. (Lehtonen & Perttu 1999, 43, 107.)

AWOV-projekti, joka tutkii ikääntyneiden naisten hyväksikäyttöä ja väkivaltaa niin on tehnyt vuonna 2011 laajan kansainvälisen tutkimuksen ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta hyväksikäytöstä ja väkivallasta. Tutkimukseen osallistui naisia viidestä eri maasta ja Suomi oli myös mukana tutkimuksessa Portugalin, Belgian, Itävallan ja Liettuan lisäksi. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat iältään 60-97 vuotiaat naiset, ja kyselyyn vastasi yhteensä 2880 naista. Tutkimukseen osallistuneista naisista 8,8 %:lla oli esiintynyt taloudellista hyväksikäyttöä viimeisen 12 kuukauden aikana. Taloudellinen hyväksikäyttö esiintyi vanhuksen omaisuuden tai rahan viemisenä laittomasti, väärin tai huijaamalla. Haastateltavilta oli kiristetty rahaa tai muuta omaisuutta, eikä oltu annettu tehdä itsenäisiä päätöksiä rahan käytöstä. Rahaa oltiin jopa varastettu sekä omaisuutta oli hallussa pidetty. (AVOV 2011, 7, 33.) Maailman terveysjärjestö WHO onkin raportoinnut ikääntyneiden kaltoinkohtelun olevan maailmanlaajuinen ongelma. WHO:n mukaan kaltoinkohtelun yhtenä muotona on taloudellinen hyväksikäyttö. Ikääntyneiden lisäksi jokaisessa yhteiskunnassa on väestöryhmiä, jotka ovat alttiimpia kaltoinkohtelulle, kuten henkilöt joilla on rajallinen toimintakyky. (WHO 2002, 2-3.)

Taloudellinen hyväksikäyttö on huomioitu myös Suomessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille on tehty opas ikääntyneiden kaltoinkohtelusta, jolloin yhtenä kaltoinkohtelun muotona mainitaan taloudellinen hyväksikäyttö. Opas on tehty yhteistyössä Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry:n Ikäihmisten kaltoinkohtelun ehkäisyprojektin ja Helsingin Koillisen sosiaalisen alueen projektiryhmän kanssa. Oppaan mukaan taloudellinen hyväksikäyttö voi esiintyä ikääntyneen rahojen tai muun omaisuuden käyttämisenä, myymisenä tai hävittämisenä ilman lupaa. Taloudellinen hyväksikäyttö voi olla myös rahan tai muun omaisuuden eriasteista kiristämistä, joka toteutetaan uhkailemalla väkivallalla, hoidotta jättämisellä, yksin jättämisellä tai hylkäämisellä. (Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry.) Lisäksi Suomen dementiahoitoyhdistys on nostanut esille taloudellisen hyväksikäytön ja tehnyt jopa kannanoton vuonna 2007 dementoituneen ihmisen taloudellisesta hyväksikäytöstä. Suomen dementiahoitoyhdistyksen mukaan taloudellinen hyväksikäyttö voi ilmetä eri tavoin. Usein on kuitenkin ollut kyse dementoituneen tekemästä oikeustoimesta, joka on ollut kaupan tai testamentin tekoa, johon dementoitunut ollaan tavalla tai toisella ohjattu, vietelty tai pakotettu. Taloudellinen hyväksikäyttö voi esiintyä myös petoksena tai kiskontana, jossa dementoitunut saadaan tekemään omaisuuttaan koskeva toimi häntä erehdyttämällä tai hänen riippuvaista asemaa hyväksikäyttämällä. (Suomen dementiahoitoyhdistys.)

Suvi Lämsä on puolestaan tehnyt opinnäytetyönä toimintamallin ikäihmisten kaltoinkohteluun puuttumiseksi, jossa hän käsittelee myös ikäihmisten taloudellista hyväksikäyttöä. Suvi Lämsän tutkimuksessa taloudellinen hyväksikäyttö on yksi kaltoinkohtelun muoto. Ikäihmisen hyväksikäyttö voi olla taloudellista petkuttamista siten, että palveluita tai tavaroita voidaan ylihinnoitella. Taloudellista hyväksikäyttöä on myös ikäihmisen painostaminen kodin tai omaisuuden myymiseen lasten tai lastenlasten hyväksi. (Lämsä 2009, 12.)

2.4 Mielenterveys

Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaan terveys on täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila (WHO i.a.). Mielenterveys on siis erottamaton osa terveyttä. Mielenterveyttä määrittävät monet eri tekijät, kuten biologiset, jolla tarkoitetaan esim. perintötekijöitä ja terveydentilannetta. Muita tekijöitä ovat psykologi-

set tekijät esim. kasvatus ja itsetunto. Mielen terveyteen vaikuttavat myös sosiaaliset tekijät esim. vuorovaikutussuhteet, sosiaalinen verkosto, tunne- ja sosiaaliset taidot. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2009, 7.) Mielen terveys muovautuu koko elämän ajan persoonallisen kasvun ja kehityksen myötä. Mielen terveys ei ole pysyvä ominaisuus vaan tila, joka vaihtelee elämän eri vaiheissa aivan, kuin fyysinen terveyskin. Hyvä mielen terveys on voimavara, joka auttaa kokemaan elämän mielekkääksi, solmimaan ja ylläpitämään sosiaalisia suhteita sekä toimimaan erilaisten yhteisön jäsenenä. Mielen terveys antaa perustan yksilön hyvinvoinnille ja kyvyn hallita elämää. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2009, 7.) Mielen terveys on kykyä reagoida rakentavasti vastaan tuleviin ongelmiin sekä siihen kuuluu myös toimintakyvyn säilyttäminen mahdollisista oireista huolimatta. Jos oireista tulee pitkäkestoisia ja ne rajoittavat elämää huomattavasti niin silloin on kyse mielen terveyshäiriöstä. Mielen terveyden häiriöstä on kyse, kun tunteet, ajatukset tai käytös haittaavat toimintakykyä, ihmissuhteita tai aiheuttavat kärsimystä. Mielen terveyden häiriöiden tarkka määrittäminen on vaikeaa ja osin jopa mahdotonta, koska monet mielen oireet kuuluvat ajoittain tavalliseen elämään. (Terveyskirjasto 2008.) Keskeisimpiä mielen terveyshäiriöitä on depressio, joka on yleisyytensä takia merkittävä kansanterveysongelma Suomessa. Muita keskeisiä mielenhäiriöitä ovat skitsofrenia ja päihderiippuvuus. Lisäksi ahdistuneisuushäiriöt ovat myös yleisiä. (Terveyskirjasto 2005.)

Depressio käsitettä käytetään erilaisissa masennustiloissa joilla tarkoitetaan usein masentunutta tunnetilaa. Tulee kuitenkin muistaa, että hetkellinen masennuksen tunne on normaaliin tunne-elämään kuuluva reaktio erilaisten menetyksen tai pettymyksen kokemuksiin. Masennustiloissa masentuneella mielialalla tarkoitetaan pysyvämmäksi muuttunutta tunnevirettä. Masentunut mieliala on pitkäaikaista, joka voi kestää yhtäjaksoisesti päiviä, viikkoja, kuukausia tai jopa vuosia. Mikäli masentuneen mielialan ohella esiintyy vielä muita siihen liittyviä oireita niin silloin voidaan puhua masennustilasta. Masennustilan muita tyypillisiä oireita masentuneen mielialan lisäksi ovat mielihyvän menetys, uupumus, itseluottamuksen tai itsearvostuksen menetys, kohtuuton itsekritiikki tai syyllisyydentunne, toistuvat kuolemaan tai itsetuhoon liittyvät ajatukset tai itsetuhoisin käytös, päättämättömyyden tai keskittymiskyvyttömyyden tunne, psykomotorinen hidastuminen tai kiihtyneisyys, unihäiriöt sekä ruokahalun ja painon muutokset. Lisäksi masennustilat jaetaan oireiden vaikeusasteen ja laadun perusteella lieviin, keski- vaikeisiin, vaikeisiin ja psykoottisiin masennustiloihin. (Isometsä 2011, 154–156.)

Skitsofrenia on vaikea ja haastava sairaus, jonka tausta on monitekijäinen ja vielä puutteellisesti tunnettu. Skitsofrenia alkaa yleensä nuorella aikuisiällä ja se on psykoosiksi luokiteltu mielenterveyden häiriö. Skitsofrenia vaikuttaa haitallisesti kognitiivisiin ja emotionaalisiin toimintoihin sekä myös käyttäytymiseen. Sille tyypillisiä oireita ovat harhaluulot, aistiharhat, puheen ja käyttäytymisen hajanaisuus sekä niin sanotut negatiiviset oireet, joita ovat muun muassa tunneilmaisun latistuminen, puheen köyhtyminen ja tahdottomuus. Oireet vaihtelevat elämänkaaren kuluessa ja mikään yksittäinen oire ei ole tunnusomaista skitsofrenialle. Sairaudelle on tyypillistä toistuvat psykoosijaksot ja usein sairaus edellyttää pysyvää psykoosilääkehoitoa. Lääkehoidon rinnalla aloitetaan mahdollisimman nopeasti kuntoutus, jolla ehkäistään, korjataan ja minimoidaan sairauden aiheuttamaa toimintavajavuutta ja sosiaalisia haittoja. Skitsofrenia potilaan kuntoutus aloitetaan ensisijaisesti avohoidossa. (Isohanni, Suvisaari, Koponen, Kieseppä & Lönnqvist 2011, 70–71.)

Päihderiippuvuudessa on kyse keskushermoston toiminnan sairaudesta, joka syntyy pitkäaikaisen ja runsaan päihteiden käytön seurauksena. Päihderiippuvuus on kemiallisten aineiden epätarkoituksenmukainen käyttötapa. Päihteisiin kuuluvat huumaavat aineet joita ovat esimerkiksi keskushermostoon vaikuttavat lääkkeet sekä huumausaineissa ja -asetuksessa määritellyt varsinaiset huumausaineet. Päihteitä ovat myös kahvi, tee ja tupakka. Suomessa keskeinen päihde on alkoholi johon kehittyy usein voimakas fyysinen riippuvuus pakonomaisen ainehakuksen käyttäytymismallin ja psyykkisen riippuvuuden lisäksi. Lisäksi alkoholiriippuvaiselle kehittyy usein alkoholia kohtaan toleranssi jolloin käyttäjä tarvitsee huomattavasti suurempia määriä alkoholia humaltuakseen kuin esimerkiksi henkilö jonka alkoholin käyttö on vähäistä. Humaltumisen oireita ei välttämättä edes havaita, vaikka veren alkoholipitoisuus olisi hyvin korkea. (Kuopasalmi, Heinälä & Lönnqvist, Jouko 2011, 406, 415.)

Ahdistuneisuushäiriöissä ahdistuneisuus on voimakasta, pitkäkestoista sekä psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä rajoittavaa. Ahdistuneisuushäiriöt ovat oireyhtymiä, joissa pitkäkestoiseen ja vaikeaan ahdistuneisuuden tunteeseen liittyy lisäksi muita oireita. Oireet ovat autonomisen hermoston aktivoitumisen oireet ja välttämiskäyttäytyminen ahdistuneisuuskokemusten vuoksi. Välttämiskäyttäytymisessä henkilön pyrkimyksenä on enemmän tai vähemmän tiedostettuna välttää tai hallita sietämätöntä ahdistuksen tunnetta karttamalla tilanteita, joissa ahdistuneisuutta voisi esiintyä. (Isometsä 2011,

219.) Ahdistuneisuushäiriöihin sisältyy lukuisia joukko erilaisia häiriöitä, kuitenkin kaikissa häiriöissä on keskeisenä oireena ahdistus. Ahdistuneisuushäiriöt on ryhmitelty neljään pääryhmään, joita ovat pelko-oireinen eli foobinen ahdistuneisuushäiriö, muut ahdistyshäiriöt, pakko-oireiset häiriöt sekä reaktiot vaikeaan stressiin ja sopeutumishäiriöt. (Lönngqvist ym. 2011, 55.)

2.5 Mielen terveystuntoutaja

Mielen terveystuntoutujalla tarkoitetaan henkilöä, joka tarvitsee mielenhäiriönsä vuoksi kuntouttavia palveluja, joilla tuetaan mielen terveystuntoutujan kuntoutumista ja itsenäistä selviytymistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 13). Kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutuminen, joka voidaan määritellä ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 3.) Kuntoutuminen on kuntoutujan omaa toimintaa, jossa hän toteuttaa omalle elämälle asettamia tavoitteita. Ammattihenkilöt toimivat kuntoutusprosessissa kuntoutujan yhteistyökumppaneina, joiden tehtävä on tukea, motivoida ja rohkaista kuntoutustavoitteiden toteutumisessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 13.) Mielen terveystuntoutujille kuntoutuminen tarkoittaa koko elämän mittaista prosessia, jonka aikana he vähitellen oppivat menestyksellisesti elämään joko sairauden tai sen mahdollisen uusiutumisen uhan kanssa. (Koskisu 2004, 67.)

Mielen terveystuntoutujille on lukuisia eri palvelumuotoja ja toimintatapoja kuntoutumisen tueksi. Muun muassa ammatillisessa kuntoutuksessa pyritään parantamaan ja ylläpitämään kuntoutujan työkykyä ja ansiomahdollisuuksia. Ammatillinen kuntoutus tarkoittaa kaikkea sitä millä parannetaan työn tekemisen edellytyksiä. Myös työelämän ulkopuolella oleville mielen terveystuntoutujille on kuntoutusta, jonka tarkoituksena on tukea kuntoutujien siirtymistä työelämään tai tarjota työnomaisia toimintoja. (Koskisu 2004, 193, 197.)

Mielenterveyskuntoutujille on tarjolla asumiseen liittyvä kuntoutus, jonka tarkoituksena on lisätä kuntoutujien omatoimisuutta ja elämänhallintaa valmentamalla heitä itsenäiseen asumiseen. Kyseessä on asumisvalmennus, joka voi tapahtua kuntoutuskodeissa, jotka ovat yleensä ryhmäasuntoja, joissa on henkilökunta päivisin. Eri kuntoutuskodeissa on huomattavia eroja toimintatavoissa ja kuntoutuskäsityksissä, mutta tavoitteena on, että kuntoutuja voi aikanaan siirtyä itsenäisempään asumismuotoon. Kuntoutuskotien rinnalle on kehitetty palveluasumista, jossa lähtökohtana on, että kuntoutujan tarvitsemia tuki- ja kuntoutuspalveluita tuodaan omaan asuntoon. (Koskisuus 2004, 201.)

Mielenterveyskuntoutujille järjestetään sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseja, jotka yleensä järjestetään laitospalveluksena noin viikon mittaisina kursseina, mutta tarjolla on myös päiväkurssimuotoista kuntoutusta. Kurssit voivat rakentua myös useista osista, jolloin ne sisältävät perus- ja jatkokursseja. Kurssien sisällöt voivat vaihdella kurssin järjestäjän mukaan, mutta kaikki kurssit tarjoavat kuitenkin tietoa psyykkisestä sairastumisesta ja kuntoutumisesta, ryhmäkeskusteluja, vertaistukea, erilaisia toimintoja ja liikuntaa. Kurssitoiminnan tavoitteena on tukea kuntoutumisvalmiuksien kehittymistä ja luoda edellytyksiä kuntoutujien omien kuntoutustavoitteiden löytymiselle ja asettamiselle. (Koskisuus 2004, 208–209.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Tutkimukseni tarkoitus on kuvata millaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä esiintyy Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujilla. Tavoitteena on ensinnä tutkia psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujan omana kokemana. Toiseksi tutkin minkälaista psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä henkilökunta on nähnyt mielenterveyskuntoutujilla. Kolmantena tavoitteena on vertailla mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä henkilökunnan tekemiin havaintoihin. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on vastata työelämän tarpeeseen siten, että Ukonhattu ry pystyy hyödyntämään tutkimukseni tietoja kehittäessään omia palveluitaan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Kohderyhmä ja tutkimus ympäristö

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujat sekä henkilökunta, joilla on hoitosuhde mielenterveyskuntoutujiin. Mielenterveyskuntoutujia oli 47 henkilöä ja mahdollisia kyselyyn osallistuvia työntekijöitä oli 34 henkilöä. Tutkimukseeni osallistui yhteensä 9 haastateltavaa. Haastateltavista 6 oli mielenterveyskuntoutujia, joilla oli hoitosuhde Ukonhattu ry:ssä ja loput 3 haastateltavaa olivat Ukonhattu ry:n työntekijöitä. Työntekijöistä kaksi haastateltavaa oli työnimikkeeltä ohjaajia ja yksi haastateltava oli hoitoapulainen. Tutkimusympäristö oli Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujien palveluasunnot sekä työntekijöiden työympäristö.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmäksi valitsin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän, koska halusin tutkia mielenterveyskuntoutujien psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä kokonaisvaltaisesti. Halusin kuvata mielenterveyskuntoutujien todellista elämää heidän omana kokemana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157.) Käytin laadullista tutkimusmenetelmää, koska tavoitteenani oli myös osoittaa mitä yhteistä tai erilaista on tutkittavien tapausten välillä (Räsänen, Anttila & Melin 2005, 58). Aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu. Valitsin teemahaastattelun aineistonkeruumenetelmäksi, koska minulla oli selvä aihe jota tutkin. Minulla oli kuitenkin etukäteen suunnitellut kysymykset helpottamaan haastattelutilanteiden sujuvuutta, koska tutkimukseni aihe oli melko laaja ja tutkimuksellani oli toisaalta kolme eri teemaa eli psyykinen, fyysinen ja taloudellinen hyväksikäyttö. Lisäksi minulla oli haastateltavana kaksi eri kohderyhmää, joten minulla oli mielenterveyskuntoutujille (Liite 3) ja henkilökunnalle (Liite 4) omat kysymykset. Kysymyksiä käytin haastattelutilanteissa apuna, joita käytin tarvittaessa ja sen mukaan, että haastattelun keskustelu sujui sekä tutkimukseni kaikki kolme teemat tulisivat käytyä läpi. Kuitenkin haastattelutilanteista riippuen yhdenmukaisuuden vaatimus voi vaihdella, jolloin minun ei tarvinnut pysyä tiukasti etukäteen suunnitellussa kysymysjärjestyksessä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 77.)

4.3 Aineiston keruu

Tutkimukseni aineiston keruun aloitin hakemalla vapaaehtoisia haastateltavia tutkimukseeni. Haastateltavien haku tapahtui saatekirjeillä joissa esittelen tutkimus aihettani ja samalla hain vapaaehtoisia haastateltavia tutkimustani varten. Tein kahdet eri saatekirjeet, jotka olin erikseen osoittanut Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujille (Liite 1) ja Ukonhattu ry:n henkilökunnalle (Liite 2). Työelämänyhteishenkilö jakoi saatekirjeet henkilökunnalle sekä mielenterveyskuntoutujille. Saatekirjeet laitettiin jakoon kolme viikkoa aikaisemmin mahdollisista haastattelu ajankohdista. Haastattelut pääsin toteuttamaan jo kahden viikon päästä saatekirjeiden jättämisestä.

Haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti yksilöhaastatteluin, kuitenkin yksi haastatteluisista toteutettiin parihaastatteluna haastateltavien omasta toiveesta. Haastateltavat olivat molemmat Ukonhattu ry:n henkilökuntaa. Varasin yhteen haastatteluun aikaa noin tunnin, lyhyin haastattelu kesti kuitenkin vain noin 10 minuuttia ja muut kestivät keskimäärin 20–30 minuuttia. Ennen varsinaista haastatteluosuutta kerroin haastateltaville vaihtolovelvollisuudestani ja siitä, että vastaajat pysyvät tuntemattomina. Itse haastattelut tapahtuivat eri paikoissa. Mielenterveyskuntoutujien haastattelut tapahtuivat heidän omissa asunnoissaan. Kaksi haastattelua kuitenkin tapahtui yhteisissä oleskelutiloissa haastateltavien omasta pyynnöstä. Kyseisessä tilassa oli liukuovet joilla tilan sai rauhoitettua. Varmistin kuitenkin vielä haastateltavalta, että voimme vaihtaa sijaintia, jolloin varmasti saamme haastattelu rauhan. Henkilökuntaa haastattelin henkilökunnan omissa tiloissa. Haastattelut tallensin videokameralle, mutta en kuvamateriaalia vaan ainoastaan tallensin äänimateriaalin, josta kerroin haastateltaville.

4.4 Aineiston käsittely ja analysointi

Aineiston käsittelyn aloitin kuuntelemalla haastattelut ja litteroimalla ne sana sanalta. Kahdessa haastattelussa jätin osan litteroimatta, koska haastateltavat puhuivat muista aiheista, jotka olivat epäolennaisia asioita tutkimukselleni. Tutkimusaineiston analyysitavaksi valikoin aineistolähtöisen sisältöanalyysin, joka sisälsi kolme eri vaihetta. Sisältöanalyysin kolme vaihetta ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely sekä käsitteiden luominen. Aloitin pelkistämisen karsimalla litteroidusta aineistosta epäolennaisen pois, jonka jälkeen etsin tutkimustehtävän kysymyksille niitä kuvaavia ilmaisuja. Saamani ilmaisut alleviivasin erivärisillä kynillä josta kirjoitin ne vuorostaan eri konsepteille. Minulla oli omat konseptit jokaiselle tutkimuskysymyksilleni, jotka samalla vastasivat pelkistämisen pääluokkia. Pelkistin aineiston kolmeen pääluokkaan, jotka olivat psyykinen hyväksikäyttö, fyysinen hyväksikäyttö sekä taloudellinen hyväksikäyttö (Liite 5). Lisäksi olin jakanut kyseiset konseptit kahteen osaan siten, että sain eroteltua mielenterveyskuntoutujien ja työntekijöiden vastaukset. Näin minun oli helppo verrata mitä yhteistä ja erilaista oli tutkittavien tapausten välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–111.) Etsiessäni vastauksia niin pyrin kokoajan huolellisesti kirjaamaan ilmaukset, sillä tutkimukseni aihe oli osittain uusi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Psyykinen hyväksikäyttö

Haastattelu aineistosta nousi esille psyykkistä hyväksikäyttöä. Haastateltavista neljällä henkilöllä oli kokemuksia tai havaintoja psyykkisestä hyväksikäytöstä. Haastateltavista yksi oli mielenterveyskuntoutuja ja kolme muuta olivat työntekijöitä.

5.1.1 Psyykkinen hyväksikäyttö mielenterveyskuntoutujien kokemana

Mielenterveyskuntoutujista vain yksi haastateltava oli kokenut psyykkistä hyväksikäyttöä, mutta se oli tapahtunut ennen Ukonhattu ry:n palveluasuntoon muuttamista. Haastateltavan hyväksikäyttö oli ollut vuosia jatkuvaa ja muun muassa puolisonsa tekemää. Psyykkinen hyväksikäyttö esiintyi siten, että haastateltava ei saanut tehdä itseään koskevia päätöksiä tai hänen tekemisiänsä rajoitettiin. Hänen puolestansa tehtiin lähes kaikki päätökset, ilman haastateltavan omaa mielipidettä. Psyykkinen hyväksikäyttö tapahtui muun muassa kontrolloinnin kautta. Lisäksi mielenterveyskuntoutujaa uhkailtiin, jolloin psyykkiseen hyväksikäyttöön liittyi fyysisen hyväksikäytön pelko. Psyykkinen hyväksikäyttö oli niin julmaa, että hänen henkeä jopa uhattiin.

"uhkailuultiin valehtelua"

"uhkailua suohon upottamisella"

"henkistä kiusaamista"

"ei saanut kutsua eikä nähdä ystäviä"

"meni elämänhalu"

5.1.2 Psyykkinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä

Haastateltavista kaikki kolme työntekijää kertoivat havainneensa psyykkistä hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujilla. Psyykkiseen hyväksikäyttö näkyi siten, että henkilö oli vahvempi osapuoli ja hyväksikäyttöön liittyi vallan tai osittainen vallankäyttö, jolla voitiin vaikuttaa henkisesti heikompaan osapuoleen. Lisäksi työntekijät kertoivat havainneensa psyykkistä hyväksikäyttöä erään saman mielenterveyskuntoutujan kohdalla siten, että hän haki itsellensä muilta hyväksyntää. Kyseinen henkilö haki hyväksyntää siten, että hän tarjosi hyväksynnän vastineeksi tupakkaa, juotavaa tai syötävää. Hyväksynnällä henkilö haki itsellensä läheisyyttä, ystävyyttä ja rakkautta. Lisäksi henkilö haki huomiota vastakkaiselta sukupuolelta provosoinnin avulla siten, että henkilö pukeutui

paljastaviin vaatteisiin sekä samalla esitteli ja jopa tyrkytteli itseänsä muille. Henkilökunnan kertoman mukaan psyykkinen hyväksikäyttäjä ei ollut tässä asetelmassa henkisesti vahvempi vaan henkisesti heikompi henkilö. Tilanne on kuitenkin välillä mennyt niin pitkälle, että henkilö on joutunutkin perääntymään tilanteesta ja hakenut apua tilanteen purkamiseen henkilökunnalta. Lisäksi tässä haastattelu osuudessa tuli esille kahdelta työntekijältä, että aina ei ollut enää täysin selvää kuka käyttää ja ketä hyväksi loppujen lopuksi.

"läheisyyden hakeminen ja osittain vallankäyttöä"

"hakee hyväksyntää ystävyyttä kautta rakkautta"

"kuka käyttää ja ketä hyväksi todennäköisesti miehet käyttävät hyväksi oma rooli naisena hukassa hän lirkuttelee todellakin työntää itsensä miesten syliin"

"hihittelyä kuin tykkäisi ei siltikään jälkeinpäin tullaan sanomaan"

5.1.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua psyykkisestä hyväksikäytöstä

Kaikki työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että psyykkistä hyväksikäyttöä esiintyy Ukonhattu ry:ssä, mutta haastateltaessa mielenterveyskuntoutujia, niin kuitenkin kehtään haastateltava ei ollut kokenut psyykkistä hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:ssä.

"päivittäin esiintyy kaikkia hyväksikäytön muotoja"

"ei mulle oikeastaan oo tapahtunut mitään semmosta"

5.2 Fyysinen hyväksikäyttö

Haastatteluista tuli esille fyysistä hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujien kokemana ja henkilökunnan havainnoimana. Fyysistä hyväksikäyttöä esiintyi hyvin eri muodoissa, joka oli pahimmillaan hyvin raakaa ja julmaa. Lisäksi fyysinen hyväksikäyttö liittyi taloudelliseen hyväksikäyttöön.

5.2.1 Fyysinen hyväksikäyttö mielenterveyskuntoutujien kokemana

Mielenterveyskuntoutujien haastattelusta fyysistä hyväksikäyttöä oli kokenut kolme haastateltavaa. Ketään haastateltava ei ollut kokenut fyysistä hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:ssä vaan fyysinen hyväksikäyttö oli tapahtunut ennen Ukonhattu ry:n palveluasuntoon muuttamista. Fyysinen hyväksikäyttö oli esiintynyt eräällä mielenterveyskuntoutujalla siten, että hänen oli pitänyt tehdä sukulaisellensa työtä lähes ilmaiseksi, joka oli ollut ruumiillisesti raskasta. Haastateltava koki, että häntä oltiin painostettu kyseisen työn tekemiseen, eikä hän uskaltanut vaatia isompaa korvausta tehdystä työstä.

"eikä semmolta sukulais mummolta uskaltanu hirveesti pyytää kerrankin jäi mak-samatta kun kävi töissä ei saanu ees rahoja pois raskasta työtä"

Kahdella haastateltavalla fyysinen hyväksikäyttö esiintyi jopa seksuaalisena hyväksikäyttönä ja hyväksikäyttäjät olivat olleet vielä perheen jäseniä. Toisella haastateltavalla hyväksikäyttö oli jatkanut vuosia ja hyväksikäyttö oli ollut erittäin julmaa. Lisäksi hänellä oli ollut perheenjäsenen lisäksi muita perheen ulkopuolisia hyväksikäyttäjiä.

"kidutettiin ja raiskattiin kaikkee mahollista mitä voi tehdä"

"seksuaalista hyväksikäyttöä vähän"

5.2.2 Fyysinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä

Fyysistä hyväksikäyttöä tuli esille kaikkien työntekijöiden haastattelussa, jota he olivat havainneet Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujilla. Fyysinen hyväksikäytön havaittiin tapahtuvan siten, että hyväksikäyttäjällä oli vahvempi asema tai valta, jonka avulla hyväksikäyttäjä pystyi laittamaan esimerkiksi toisen osapuolen siivoamaan puolestaan, jos häntä itseänsä ei huvittanut. Saatettiin vaatia toista osapuolta leipomaan. Lisäksi henkilökunta havaitsi fyysistä hyväksikäyttöä toiseen kajoamisella, koskettelulla, hipelöinnillä, puristelulla ja väkisin halaamisella.

"sä siivoot vaikka henkilön siivousvuoro kun mä pystyn käskemään ja toinen ei uskalla sanoa vastaan"

"ei saa asukas toista mennä nykimään ei ohjaajia eikä asukkaita mut kyllä sitä vaan varsiki on"

"fyysistä hyväksikäyttöä on tämmöstä hipelöintiä koskettelua joka käyttää vähän niin ku ahdistelun tunnusmerkit"

5.2.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua fyysisestä hyväksikäytöstä.

Fyysistä hyväksikäyttöä esiintyi niin mielenterveyskuntoutujien kuin henkilökunnan vastauksissa. Yhteisenä tekijänä oli, että fyysinen hyväksikäyttö esiintyi ruumiillista koskemattomuutta loukkaavana tekona.

"mennään väkisin toista niin ku halaamaan hipeltämään koskettelemaan ja puristelemaan"

"rajoitti liikkumista vahti kun mä nukuin"

5.3 Taloudellinen hyväksikäyttö

Taloudellinen hyväksikäyttö nousi esillä kaikissa muissa haastatteluissa paitsi yhden haastateltavan kohdalla. Taloudellinen hyväksikäyttö esiintyi Ukonhattu ry:ssä mielen-terveyskuntoutujien omana kokemana sekä henkilökunnan havaitsemana. Mielen-terveyskuntoutujista kolme haastateltavaa oli kokenut taloudellista hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:ssä. Kahdella haastateltavalla taloudellinen hyväksikäyttö oli esiintynyt ennen Ukonhattu ry:n muuttamista. Haastateltaessa henkilökuntaa niin kaikki kolme työntekijää olivat havainneet taloudellista hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:n mielen-terveyskuntoutujil-la.

5.3.1 Taloudellinen hyväksikäyttö mielen-terveyskuntoutujien kokemana

Mielen-terveyskuntoutujat olivat kokeneet taloudellista hyväksikäyttöä ennen Ukonhattu ry:n muuttamista ja myös asuessaan Ukonhattu ry:ssä. Mielen-terveyskuntoutujat ko-kivat taloudellista hyväksikäyttöä usein rahan toistuvana pyytämisenä, vaatimisenä tai jopa luvatta ottamisenä. Eräs mielen-terveyskuntoutuja kertoi kokeneensa taloudellista hyväksikäyttöä siten, että eräs hänelle läheinen henkilö kävi hänen asunnollansa päivit-täin syömässä sekä juomassa ja sitä saattoi tapahtua jopa useamman kerran päivässä. Haastateltavan kertomuksessa tuli myös ilmi, että hyväksikäyttäjä saattoi mennä jopa tyhjentämään koko jääkaapin sisällön ja jääkaapille mentiin lupaa kysymättä. Taloude-llista hyväksikäyttöä saatettiin toteuttaa jopa niin julmasti, että haastateltavan henkilön tavaroita oltiin poltettu pihalla kokossa.

"joka päivä kysyy onko sulla antaa maitorahaa onk sulla antaa tupakkarahaa onk sulla antaa kahvirahaa"

"onneks ne on semmosia muutaman euron ostoksia et ei niin ku kymppiä pyydä kerrallaan"

"nehän eli melkein minun ja äidin varoilla"

"mies hommasi tiliin rinnakkaisoikeuden siirsi rahoja omalle tilillensä"

"anna rahaa kaikki mitä sulla on"

Kahden mielenterveyskuntoutujan haastatteluissa selvisi, että hyväksikäyttäjän rahatilanne saattoi olla niin tiukka tai muuten vain huonompi, jonka takia haasteltavat antoivat toistuvasti käyttää itseänsä taloudellisesti hyväksi. Siitäkin huolimatta vaikka tiesivät, että se ei ole oikein.

"tiedän et se on köyhä et sillä ei oo paljon rahaa sillä itellään on rahatilanne niin tiukka et sen takia"

"onhan mulle rahaa sen verran että kyl määhän sille kaverille tupakat voin se ei varmaan ite ymmärrä se tulee vaan ihan mukava mies muuten on"

"ei se ihan oikee o"

Lisäksi eräs haastateltava koki yhteiskunnan puolelta tulevaa taloudellisen hyväksikäyttöä, siten, että bussi lippujen hinnat ovat lyhyillä matkoilla liian korkeat eikä niihin saa alennusta.

"bussi lippujen lyhyt matka johon ei saa alennusta niin vähän taloudellista hyväksikäyttöä"

5.3.2 Taloudellinen hyväksikäyttö henkilökunnan näkemänä

Henkilökunnan haastatteluista selvisi, että taloudellista hyväksikäyttöä esiintyi Ukunhattu ry:n mielenterveyskuntoutujilla. Haastatteluista nousi esiin, että taloudellinen hyväksikäyttö esiintyy päivittäin, se oli toistuvaa ja jatkuvaa. Haastatteluista kaikki kolme työntekijää kertoivat, että taloudellinen hyväksikäyttö näkyi siten, että mielenterveyskuntoutujan asunnolla käytiin syömässä ja juomassa, eikä hyväksikäytetty pystynyt, osannut tai uskaltanut kieltäytyä.

"tiedetään että hänellä on niin ku taloudellisesti tavallaan materiaalia enemmän mitä voi mahdollisesti yrittää käyttää hyväks"

"hän leipoo hirveesti ja sitten toiset sinne syömään ja juomaan ihan porukalla hän on sen verran ystävällinen ihminen että syöttää ja juottaa kaiken"

"vien siltä jopa ruuat kaapista ja toinen on niin arka ja pelkää että ei uskalla sanoa ei"

Erään työntekijän haastattelussa tuli esiin, että nimenomaan raha ja tupakka olivat tärkeässä osassa. Rahaa ja tupakkaa pyydettiin tai vaadittiin usein juuri sellaiselta henkilöltä, joka ei uskaltanut kieltäytyä. Lisäksi rahaa saattoi jopa hävitä.

"tupakka ja raha on oikeesti tärkeitä"

Lisäksi eräässä haastattelussa työntekijä kertoo havaitsevansa taloudellista hyväksikäyttöä jopa valtiovallantaholta asti. Haastateltava kertoi, että mielenterveys puolen asiakkailta on rahaa käytössä kaikkein vähiten verrattaessa kehitysvammaispuolen asiakkaisiin. Rahan vähyys näkyy käyttörahoissa ja eläkkeissä. Taloudellinen hyväksikäyttö pääsee tapahtumaan, koska mielenterveyskuntoutujalla ei välttämättä ole sukulaisia eikä edunvalvojaa, jotka ajaisivat hänen etujansa. Lisäksi mielenterveyskuntoutujan omat keinot ja jaksaminen ei riitä eikä siihen välttämättä ole edes kykyjä. Tällöin mielenterveyskuntoutuja saattaa jäädä ilman yksityisen hoidontukea sekä ilman kolmannen sektorin tarjoamia palveluita. Mielenterveyskuntoutuja saattaa jäädä täysin yksin ja se mitä etuuksia hänellä tarjotaan riippuu täysin hänen sosiaalityöntekijästensä tai edunvalvojistansa.

"omat keinot ja jaksaminen ei todennäköisesti riitä siihen että osata vaatia jolloin siinä pystyy yhteiskunta käyttämään harvinaisen hyvin"

5.3.3 Mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan kokemusten vertailua taloudellisesta hyväksikäytöstä

Vertailtaessa mielenterveyskuntoutujien kokemuksia ja henkilökunnan havaintoja taloudellisesta hyväksikäytöstä, niin haastattelun vastauksista löytyi yhteisiä elementtejä. Yhteinen elementti oli usein raha, jota muun muassa pyydettiin toistamiseen tai jopa vietiin eikä maksettu takaisin. Lisäksi mielenterveyskuntoutujan asunnolle mentiin syömään ja juomaan. Jääkaapille saatettiin mennä luvatta ja jopa tyhjentämään se.

"paljon tapahtuu sellaista mihin henkilökunta ei pysty puuttumaan kun ei tiedä raha maksetaanko takaisin todennäköisesti ei"

"multa vietiin rahat"

"mennään henkilön jääkaapille ei kysytää"

"tulee kämpälle tyhjentämään jääkaapin joka päivä"

Lisäksi yhteisiä tekijöitä mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan haastatteluissa olivat kokemukset ja havainnot siitä, että mielenterveyskuntoutujalta pyydettiin tai vaadittiin rahan sijasta tupakkaa.

"oon joutunu rahaa antamaan sitten tupakkaa tai tällaista"

"osaa pummata toisiltaan tupakat"

5.4 Yhteenveto ja johtopäätökset.

Haastatteluihin osallistui yhteensä 9 henkilöä, joista 6 oli mielenterveyskuntoutujia ja 3 oli työntekijöitä. Haastateltaessa mielenterveyskuntoutujista niin viisi haastateltavaa oli kokenut jotain psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä. Vain yksi haastateltava ei ollut kokenut minkäänlaista hyväksikäyttöä. Ei psyykkistä, ei fyysistä, eikä taloudellista hyväksikäyttöä. Henkilökunnan haastatteluista selvisi, että kaikki kolme haastateltavaa olivat nähneet psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä mielenterveyskuntoutujilla.

Tekemieni haastattelujen perusteella voin todeta, että taloudellista hyväksikäyttö esiintyy mielenterveyskuntoutujilla. Haastattelujen perusteella eniten esiintyi juuri taloudellista hyväksikäyttöä. Lisäksi aikaisemmat tutkimukset taloudellisesta hyväksikäytöstä tukevat tutkimukseni johtopäätöstä. Myös vertailtaessa mielenterveyskuntoutujien kokemuksia ja henkilökunnan havaintoja, niin yhteistä haastateltavien kertomuksissa oli, että taloudellista hyväksikäyttöä esiintyi mielenterveyskuntoutujilla. Taloudellinen hyväksikäyttö esiintyi haastateltavien kertomuksissa usein vielä samalla tavoin. Taloudel-

linen hyväksikäyttö esiintyi rahan toistuvana pyytämisen, vaatimisen ja jopa luvatta ottamisen. Lisäksi mielenterveyskuntoutujan asunnolle mentiin luvatta syömään ja juomaan. Tupakoita oltiin toistuvasti päivittäin pyytämässä tai vaatimassa.

Haastattelu aineistosta nousi esille työntekijöiden havaintoja ja mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psyykkisestä ja fyysisestä hyväksikäytöstä. Kuitenkin vertailtaessa mielenterveyskuntoutujien kokemuksia ja työntekijöiden havaintoja, niin vain työntekijät pystyivät nimeämään millaista psyykkistä ja fyysistä hyväksikäyttöä he olivat havainneet Ukonhattu ry:ssä mielenterveyskuntoutujilla. Mutta mielenterveyskuntoutujien kertomuksien mukaan he eivät olleet kokeneet mitään psyykkistä eikä fyysistä hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:ssä. Ylinen ja Rissanen, jotka tutkittavat vanhojen ihmisten kaltoinkohtelua sosiaalisena ongelmana olivat omassa tutkimuksessansa huomioineet, että hyväksikäytön olemassa oloon saattaa vaikuttaa se kuka siitä puhuu, onko määrittelijä uhri vai sosiaalityöntekijä tai terveydenhuollon ammattilainen. Tutkimuksessa taloudellinen hyväksikäyttö oli yksi kaltoinkohtelun muoto. (Ylinen & Rissanen 2005, 58.)

Haastateltaessa mielenterveyskuntoutujia niin haastattelu aineistosta nousi esiin, että hyväksikäyttäjä oli usein haastateltavalle läheinen henkilö. Läheinen henkilö saattoi olla haastateltavan omainen, puoliso, ystävä tai haastateltavalla saattoi olla parisuhde hyväksikäyttäjään. Samaan tulokseen ovat päättäneet myös Ylinen ja Rissanen (2005, 62). Heidän tutkimuksestansa selvisi, että kaltoinkohtelija oli usein läheinen henkilö. Tutkimuksessa haastateltavat kertovat tulleen juuri oman läheisensä kaltoinkohtelemaksi ja silti haluttiin jatkaa esimerkiksi asumista kaltoinkohtelevan omaisen kanssa. (Ylinen & Rissanen 2005, 63) Myös Notko (2011, 212) huomioi omassa tutkimuksessansa, että läheisyys ja sekä biologiset tai muut perhesiteet mahdollistavat erityisellä tavalla väkivaltaa ja vallankäyttöä. Lisäksi eräässä haastattelussa tuli esille, että alistuminen väkivaltaan voi tuntua uhrista helpoimmalta ratkaisulta, kun jatkuvan arvostelun ja mitätöinnin kohteeksi joutuminen on vienyt voimat (Notko 2011, 167). Eräässä mielenterveyskuntoutujan haastatteluissa tulikin esille, että hyväksikäyttö oli jatkunut vuosia, joten jatkuva hyväksikäyttö on voinut viedä voimat myös mielenterveyskuntoutujalta, että on annettu käyttää itseänsä hyväksi.

Ylisen ja Rissanen (2005, 62) tutkimuksessa tuli lisäksi esille, että kaltoinkohtelun ilmiön taustalla vaikuttavia tekijöitä oli muun muassa mielenterveysongelmat. Myös omassa tutkimuksessani tuli esille kahden työntekijän haastattelun kautta, että mielenterveyskuntoutujilla esiintyi selkeästi toisten henkilöiden hyväksikäyttöä, kun haastateltavat vertasivat mielenterveyskuntoutujia ja kehitysvammaisia toisiinsa.

6 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksessani etiikka on korostunut, koska tein tutkimusta haastateltavien omista kokemuksista ja havainnoista, joten jo tämän takia olen pyrkinyt toteuttamaan tutkimuksen eettisiä sääntöjä. Jotta en vahingossakaan muuttaisi haastateltavan tarinaa siten, että antaisin omien asenteiden vaikuttaa tuloksien tulkintaan. Tutkimuksessani olen pyrkinyt noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia, joita ovat olleet muun muassa rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimus prosessin eri vaiheissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 8). Minulla oli kuitenkin ongelmia tutkimuksen aikataulun kanssa, tutkimukseni ei valmistunut suunniteltuun päivämäärään mennessä, joka olisi ollut joulukuussa 2012.

Lisäksi tutkimukseni eettisyys on korostunut siten, että minun on pitänyt olla hyvin kriittinen etsiessäni omaan tutkimus aiheeseeni liittyvää teoria tietoa ja aikaisempia tutkimuksia, koska niitä on ollut vähän luokittelulla psyykinen, fyysinen ja taloudellinen hyväksikäyttö. Minun on pitänyt myös hyväksyä se, että en ole saanut riittävästi teoria tietoa tutkimukseeni. Tutkimus tuloksien esille tuomisessa kuitenkin näkyy, että olen käsitellyt tutkimus aihettani oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 12.)

Lisäksi eettisyyteni näkyy tutkimustuloksissani. Tutkimus tuloksissa näkyy ristiriitoja haastateltavien kokemuksissa ja havainnoissa. Olen kuitenkin rehellisesti ja avoimesti tuonut sen esille, enkä lähtenyt muokkaamaan tutkimus tuloksia oman mieltymykseni mukaan. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 12.) Ihmisen on oikeus tulla kuuluksi häntä koskevassa asiassa, tekisi eettisesti arveluttavaksi antaa asiantuntijoiden puhua

hänen "ylitse" eli tässä tapauksessa työntekijöiden puhua mielenterveyskuntoutujien "ylitse" (ETENE, 2013).

Tutkimukseni on luotettavuutta lisää ennen kaikkea se, että olen kerännyt tietoa eri ta-
hoilta, olen huomionnut asiakkaiden näkökulman ja hoitajien näkökulman. Olen haasta-
tellut tutkimustani varten Ukonhattu ry:n mielenterveyskuntoutujia sekä työntekijöitä.
Lisäksi olen valinnut tutkittaville tapauksille saman tutkimus metodin. (Tuomi & Sara-
järvi 2003, 142.)

7 POHDINTA

Tutkimukseni tekeminen on ollut ajoittain hyvin antoisaa, mutta myös hyvin haastavaa,
koska tutkimuskirjallisuutta ei ollut saatavilla luokittelulla psyykinen, eikä myöskään
fyysinen hyväksikäyttö. Aikaisemmat tutkimukset ovat käsitelleet psyykkistä eli henkis-
tä väkivaltaa ja fyysistä väkivaltaa. Keräämästäni tutkimusaineistosta sain kuitenkin
riittävästi tietoa, että pystyin määrittelemään psyykkisen ja fyysisen hyväksikäytön.
Tutkimukseeni kuului myös taloudellinen hyväksikäyttö, josta onkin tehty jo aikaisem-
min tutkimuksia, mutta mielestäni aihetta ei kuitenkaan ole tutkittu vielä riittävästi. Ta-
loudelliseen hyväksikäyttöön puuttuminen ja sen puheeksi ottaminen on tärkeää. Tarvi-
taan tietoa, että osattaisiin tunnistaa taloudellinen hyväksikäyttö riittävän ajoissa. Lisäk-
si tarvitaan toimintaohjeita siitä, kuinka toimia, kun havaitaan asiakkaiden välistä talou-
dellista hyväksikäyttöä.

Haastateltavillani hyväksikäyttö esiintyi eri vaiheissa elämän varrella ja hyväksikäyttö
saattoi olla hyvin julmaa. Tutkimukseni edetessä pohdin hyväksikäytön yhteyttä mielen-
terveysongelmiin: oliko haastateltava sairastunut mielenhäiriöön juuri hyväksikäytön
takia? Lisäksi pohdin, koska osa mielenterveyskuntoutujista oli kokenut aikaisemmin
elämässään niin törkeää hyväksikäyttöä, etteivätkö he ehkä enää tunnista muita lievem-
piä hyväksikäytön muotoja, vaikka heihin työntekijöiden mukaan on kohdistunut
psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä.

Haastateltaessa Ukonhattu ry:n henkilökuntaa he pystyivät nimeämään millaista psyykkistä ja fyysistä hyväksikäyttöä he olivat havainneet mielenterveyskuntoutujilla. Mutta mielenterveyskuntoutajat eivät kuitenkaan olleet kokeneet psyykkistä ja fyysistä hyväksikäyttöä Ukonhattu ry:ssä. Uskonkin että useimmat meistä hoitoalalla työskentelevistä ovat lähteneet alalle kutsumuksen kautta, eli työtä motivoi halu tehdä jotain hyvää muiden ihmisten eteen. Hyvän tekeminen voi olla useimmissa meissä niin syvällä, että helposti kiinnitämme huomiota siihen, jos toista ihmistä mielestämme kohdellaan epäeettisesti. Lisäksi eettisyys on hyvin tärkeää minulle, etenkin, kun tulevassani työssäni eettisyys tulee korostumaan. Eettinen toiminta on mielestäni niitä asioita joita tulisi enemmän pohtia ja vielä enemmän yhdessä. Etenkin juuri niissä yksiköissä joissa joudutaan usein eettisen ongelman eteen.

Aloittaessani tutkimuksen tekemistä niin minulle oli lähes alusta lähtien selvää, että tutkimukseni tulee liittymään jollain tavalla eettisyys. Tutkimuksen kulussa törmäsin siihen, että olen itse arvioinut mikä on oikeaa hyväksikäyttöä. Mietin erään haastattelun aikana, että onko haastateltava varmasti ymmärtänyt kysymykseni. Koin, ettei haastateltavan vastaus ollut oikeaa hyväksikäyttöä. Tutkimukseni aihe herätti minussa muutenkin hyvin paljon kysymyksiä. Ne liittyivät usein eettisiin ongelmiin psyykkisen, fyysisen ja taloudellisen hyväksikäytön kohdalla. Ei ole oikein eikä hyväksytyä käyttää ketään esimerkiksi taloudellisesti hyväksi. Mutta toisaalta pyytäjän toimintaa voidaan pyrkiä hahmottamaan esimerkiksi hänen taloudellisen asemansa kautta. Voidaan pohtia, miksi pyytäjällä ei olisi oikeus pyytää tai vaatia, jos hänellä itsellensä ei ole tavoittelemansa asiaa, johtuen esimerkiksi hänen huonommasta taloudellisesta asemastaan. Lisäksi minussa heräsi ajatuksia, että onko psyykkisen ja fyysisen hyväksikäyttö muuttunut nyky-yhteiskunnassamme? Ovatko yhteiskunnalliset muutokset synnyttäneet uusia ajattelutapoja, jolloin koetaan enemmän hyväksikäytön tunteita? Selvää kuitenkin on, että hyväksikäyttöä tulee tutkia enemmän.

Tutkimukseni herätti minussa paljon kysymyksiä, jotka sopisivat hyvin jatkotutkimus aiheiksi. Mielestäni olisi hyvä tutkia, miten psyykkinen ja fyysinen hyväksikäyttö eroavat määritelmistä psyykkinen ja fyysinen väkivalta. Lisäksi pitäisi olla tutkimuksia määritelmänä psyykkisestä ja fyysisestä hyväksikäyttö, koska kyseiset määritelmät tunnustetaan yleisesti, mutta aikaisempia tutkimuksia ei näillä määritelmillä löydy. Pohdin myös sitä, minkä takia ei löydy tutkimuksia psyykkisestä ja fyysisestä hyväksikäytöstä. Joh-

tuuko se siitä, että aina ei täysin tiedetä käyttääkö henkilö toista henkilöä tarkoituksellisesti hyväksi, vai voiko kyseessä olla lapsuudesta opittu käytösmalli. Puhutaanko tämän takia mieluummin väkivallasta kuin hyväksikäytöstä? Tutkimuksen edetessä opin myös ymmärtämään, että psyykkiseen, fyysiseen ja taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy koettu ja hyvin subjektiivinen puoli, mikä tekee hyväksikäytön tarkan määrittämisen hyvin vaikeaksi.

Tutkimukseni edetessä huomasin myös, että psyykkistä, fyysistä ja taloudellista hyväksikäyttöä esiintyi eriasteisena. Miettimään jäin pitäisikö psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöissä käyttää lisäksi määritelmiä lievä tai törkeä hyväksikäyttö, jolloin voitaisiin suhteuttaa hyväksikäyttöä.

Tutkimusprosessi on ollut yksi opettavaisempia kokemuksia minulle. Ennen kaikkea opin, että tutkimuksen tekeminen vaatii pitkäaikaista sitoutumista ja opin ymmärtämään tutkimuksen tekemisen haasteellisuuden. Tutkimuksen tekemisen ei pidä olla pelkästään yksinäistä puurtamista vaan pitää osata hakea riittävästi ohjausta. Tutkimuksen kulussa huomasin ohjauksen tärkeyden ja tarpeellisuuden. Ilman ohjaavanopettajani ohjausta tutkimukseni ei olisi valmistunut. Olin tutkimukseni aikana lähtenyt niin sanotusti vääriin poluille ja hyvistä neuvoista johtuen löysin takaisin tutkimukseni oikealle polulle. Suuri kiitos tutkimukseni valmistumiseen kuuluu ohjaavalle opettajalleni jolta sain korvaamatonta ohjausta ja motivointia tutkimukseni valmistumiseen.

LÄHTEET:

- AWOV 2011, Prevalence study of abuse and violence against older women. Results of a Multi-cultural Survey Conducted in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal. Viitattu 5.1.2013 <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/e9532fd3-9f77-4446-9c12-d05151b50a69>
- ETENE 2013, Aivot ja etiikka. Etene julkaisuja 37. Viitattu 20.3.2013 http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=378156&name=DLFE-5722.pdf
- Hannus, Riitta; Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru 2011. Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huhtala, Pekka; Kuhanen, Jarkko & Pyykkö, Eero 2003. Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Isohanni, Matti; Suvisaari, Jaana; Koponen, Hannu, Kiesepä, Tuula & Lönnqvist, Jouko 2011. Skitsofrenia. Teoksessa Lönnqvist, Jouko; Henriksson, Markus; Marttunen Mauri & Partonen Timo (toim.). Psykiatria, Helsinki: Duodecim. 70–133.
- Isometsä, Erkki 2011. Masennushäiriöt. Teoksessa Lönnqvist, Jouko; Henriksson, Markus; Marttunen Mauri & Partonen Timo (toim.). Psykiatria, Helsinki: Duodecim. 154–193.
- Isometsä, Erkki 2011. Paniikkihäiriö ja julkisten paikkojen pelko. Teoksessa Lönnqvist, Jouko; Henriksson, Markus; Marttunen Mauri & Partonen Timo (toim.). Psykiatria, Helsinki: Duodecim. 218–233.
- Kansaneläkelaitos 2013. Tilastokatsaus - Kela kuntoutti eniten Kainuussa, jossa maan korkein sairastavuus. Viitattu: 7.3.2013. [http://www.kela.fi/it/kelasto/kelasto.nsf/NET/060313144741MR/\\$File/TK_2013_03_07_Kela_kuntoutti_eniten_Kainuussa_%20jossa_on_maan_korkein_sairastavuus.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/it/kelasto/kelasto.nsf/NET/060313144741MR/$File/TK_2013_03_07_Kela_kuntoutti_eniten_Kainuussa_%20jossa_on_maan_korkein_sairastavuus.pdf?OpenElement)
- Klemi, Hanna 2006. Henkinen väkivalta parisuhteessa. Kokemuksia henkisen väkivallan luonteesta ja satuttavuudesta. Jyväskylän yliopisto. Viestintä tieteiden laitos. Pro-gradu tutkielma.

- Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2011. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Koskisuu, Jari 2004. Eri teitä perille. Mitä mielenterveyskuntoutus on? Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Kuntoutus portti i.a. Mielenterveyskuntoutuksen tutkimus. Viitattu 8.4.2013.
<http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/tutkimus/tutkimuskohteita/kohderyhmat/mielenterveyskuntoutus/>
- Kuoppasalmi, Kimmo; Heinälä, Pekka & Lönnqvist, Jouko 2011. Päihdehäiriöt. Teoksessa Lönnqvist, Jouko; Henriksson, Markus; Marttunen Mauri & Partonen Timo (toim.). Psykiatria, Helsinki: Duodecim. 405–470.
- Lämsä, Suvi 2009. Pimeydestä valoa kohti - Toimintamalli ikäihmisen kaltoinkohteluun puuttumiseksi Kuusamon perusturvassa. Kajaanin ammattikorkeakoulu.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Lönnqvist, Jouko 2011. Mielenterveyden häiriöiden luokittelu ja diagnostiikka. Teoksessa Lönnqvist, Jouko; Henriksson, Markus; Marttunen Mauri & Partonen Timo (toim.). Psykiatria, Helsinki: Duodecim. 47–68.
- Mielenterveyden keskusliitto i.a. Tavoitteet. Viitattu 10.4.2013
<http://www.mtkl.fi/liitto/tavoitteet/>
- Notko, Marianne 2011. Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Rajala-Koenkytö, Hanna 2008. ”Onhan häpeä koko ajan ollu kantapäällä...” Mielenterveyspotilaan häpeän kokemuksia. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri 2005. Tutkimus menetelmien pyörteissä. Helsinki: PS-kustannus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Valtioneuvoston kuntoutusselonteko eduskunnalle 2002. Viitattu 8.4.2013.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/eho/julkaisut/kuntselonteko2002/kselte02.pdf>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Asumista ja kuntoutusta. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämissuositus. Viitattu 9.4.2013.
<http://pre20090115.stm.fi/pr1176454313087/passthru.pdf>

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Viitattu 8.4.2013. <http://pre20090115.stm.fi/pr1233819605898/passthru.pdf>
- Suomen dementiahoitoyhdistys 2007. Kannonotto. Dementoituneen ihmisen taloudellinen hyväksikäyttö. Viitattu 22.4.2012. <http://www.muistiasiantuntijat.fi/tiedostot/WpTmjOH5.pdf>
- Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry Ikäihmisten kaltoinkohtelun ehkäisy –projekti 2003-2005. Opas ikääntyneiden kaltoinkohtelusta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Viitattu 20.4. 2012 <http://suvantory.fi/wp-content/uploads/Opas-kaltoinkohtelusta1.pdf>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2009. Ehkäisevä mielenterveystyö kunnissa. Aineistoa suunnittelun tueksi. Viitattu 13.4.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/bdea673d-8c0f-45f5-90ed-41463001ad7e>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2009. Mielenterveys- ja päihdeongelmien varhainen tunnistaminen. Opas ennaltaehkäisevän työn ammattilaisille. Viitattu 13.4.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8c520a2b-6ed1-4789-bc9b-8597c85121ee>
- Terveyskirjasto 2005, Lönnqvist, Jouni. Mielenterveyden ongelmat. Suomalaisten terveys. Viitattu 15.4.2013. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00028
- Terveyskirjasto 2008, Huttunen, Matti. Mielenterveyshäiriöiden kokonaisvaltaista hoitoa. Lääkkeet mielen hoidossa. Viitattu 15.4.2013. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lam00001&p_haku=mielenterveys%20h%C3%A4iri%C3%B6
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyn käsitteleminen Suomessa.
- Ukonhattu ry i.a. Viitattu: 20.12.2012. http://www.ukonhattu.fi/?Ukonhattu_ry
- WHO i.a. What is the WHO definition of health? Viitattu 7.4.3013. <http://www.who.int/suggestions/faq/en/>
- WHO, 2002. The Toronto Declaration on the global Prevention of Elder Abuse. Viitattu 2.2.2013. http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf

Ylinen, Satu & Rissanen, Sari 2005. Sosiaalityö ja kaltoinkohdeltu vanhus. Gerontologia 19 (2) 57–64. Viitattu 2.3.2013. Saatavissa: <http://nelliportaali.fi>, Elektra-aineisto.

Liite 1. Saatekirje asiakkaalle

Hei Ukonhattu ry:n asiakas.

Olen sairaanhoitajaopiskelija Pieksämäen Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötä psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä. Tutkin millaisena sitä esiintyy Ukonhattu ry:n asiakkailla. Tutkimus toteutetaan Ukonhattu ry:n asiakkaille ja henkilökunnalle. Tutkimuksessa vertailen Ukonhattu ry:n henkilökunnan ja asiakkaiden vastauksia.

Olen kiinnostunut siitä millaista psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä juuri sinä olet kokenut, sillä hyväksikäyttö voi ilmetä monin eri tavoin.

Haastattelu tehdään marraskuun 2012 aikana ja toteutetaan teemahaastattelumenetelmällä, joka muistuttaa vapaamuotoista keskustelua. Haastattelua varten varataan aikaa noin tunti ja haastattelu nauhoitetaan. Haastattelu on luottamuksellista, eikä valmiista opinnäytetyöstä voi henkilöllisyyttä tunnistaa ja haastateltavalla on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa vaiheessa.

Jos haluat osallistua haastatteluun otathan yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla.

[Tanja Toikari, 050 xxx xxx, tanja.toikari@student.diak.fi](mailto:tanja.toikari@student.diak.fi)

Liite 2. Saatekirje henkilökunnalle

Hei Ukonhattu ry:n henkilökunta.

Olen sairaanhoitajaopiskelija Pieksämäen Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötä psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäytöstä. Tutkin millaisena sitä esiintyy Ukonhattu ry:n asiakkailla. Tutkimus toteutetaan Ukonhattu ry:n asiakkaille ja henkilökunnalle. Tutkimuksessa vertailen Ukonhattu ry:n asiakkaiden ja henkilökunnan vastauksia.

Olen kiinnostunut siitä millaista psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäyttöä sinä olet nähnyt Ukonhattu ry:n asiakkailla.

Haastattelu tehdään marraskuun 2012 aikana ja toteutetaan teemahaastattelumenetelmällä, joka muistuttaa vapaamuotoista keskustelua. Haastattelua varten varataan aikaa noin tunti ja haastattelu nauhoitetaan. Haastattelu on luottamuksellista, eikä valmiista opinnäytetyöstä voi henkilöllisyyttä tunnistaa ja haastateltavalla on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa vaiheessa.

Jos haluat osallistua haastatteluun otathan yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla.

[Tanja Toikari, 050 xxx xxx, tanja.toikari@student.diak.fi](mailto:tanja.toikari@student.diak.fi)

Liite 3. Teemahaastattelurunko mielenterveyskuntoutujalle

Taustatietoja:

Johdattelen aiheeseen: Kerron, että tutkin psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäyttöä ja olen kiinnostunut millaisena hän sen on kokenut. Kerron, että psyykinen, fyysinen ja taloudellinen hyväksikäyttö voi ilmetä monin eri tavoin.

Aloittava kysymys: Haastateltava saa vapaasti kertoa millaista psyykkistä, fyysistä ja/tai taloudellista hyväksikäyttöä on kohdannut.

Kysymyksiä:

Millaista psyykkistä hyväksikäyttöä olet kokenut?

Millaista fyysistä hyväksikäyttöä olet kokenut?

Millaista taloudellista hyväksikäyttöä olet kokenut?

Missä hyväksikäyttö on esiintynyt? (Ukonhatussa vai muualla)

Onko hyväksikäyttö ollut toistuvaa?

Onko hyväksikäyttö ollut samaan henkilöön kohdistuvaa/ saman henkilön tekemää?

Lopuksi:

Onko vielä muuta mitä haluat kertoa tai kysyä?

Liite 4. Teemahaastattelurunko työntekijälle

Taustatietoja:

Johdattelen aiheeseen: Kerron, että tutkin psyykkisestä, fyysisestä ja taloudellisesta hyväksikäyttöä ja olen kiinnostunut millaisena hän on sitä havainnut. Kerron, että psyykkinen, fyysinen ja taloudellinen hyväksikäyttö voi ilmetä monin eri tavoin.

Aloittava kysymys: Haastateltava saa vapaasti kertoa millaista psyykkistä, fyysistä ja/tai taloudellista hyväksikäyttöä on havainnut.

Kysymyksiä:

Millaista psyykkistä hyväksikäyttöä olet nähnyt mielenterveyskuntoutujilla?

Millaista fyysistä hyväksikäyttöä olet nähnyt mielenterveyskuntoutujilla?

Millaista taloudellista hyväksikäyttöä olet nähnyt mielenterveyskuntoutujilla?

Onko hyväksikäyttö ollut toistuvaa?

Onko hyväksikäyttö ollut samaan henkilöön kohdistuvaa/ saman henkilön tekemää?

Lopuksi:

Onko vielä muuta mitä haluat kertoa tai kysyä?

Liite 5. Analyysin kulku

Esimerkki aineiston analyysistä:

Litteroitua aineistoa eli alkuperäisilmaus:

"paljon tapahtuu sellaista mihin henkilökunta ei pysty puuttumaan kun ei tiedä raha maksetaanko takaisin todennäköisesti ei et se vahvimman valta on aikamoinen jos joku sen roolin saa niin sitä on vaikea mennä muuttamaan vastaan sanomaan toistuvaa on ihan jatkuvaa mennään isompiin isompiin asioihin pikku hiljaa saattaa hävitä rahaa"

Pelkistetty ilmaus:

"raha maksetaanko takaisin todennäköisesti ei"

"saattaa hävitä rahaa"

Alaluokka:

Raha

Pääloukka:

Taloudellinen hyväksikäyttö.